

TRACTATUS VIGESIMUS PRIMUS

DE OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO.

Persolutis his, quæ ad septimum, & decimum præceptum attineat, superest pro totius Decalogi complemento, ut agamus de spectantibus ad octavum ejusdem præceptum, in quo sub nomine falsi testimonii prohibentur mendacium, calumnia, & cætera vitia, quæ verbis vergunt contra proximum, de quibus in hoc tractatu, ut in proprio loco, disceptare curabimus cum D. Thom. 2. 2. q. 70. & 110.

CAPUT I.

De falso testimonio, & mendacio.

PUNCTUM I.

Notio, & divisio falsi testimonii.

1. Inq. 1. Quid prohibeatur in octavo Decalogi præcepto? R. omne falsum testimonium, & mendacium, juxta illud *exodi 20. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Potest autem lædi proximus testimonio falso sive ore, sive mente: hoc est, interne, & externe. Interne, si concipias de illo absque fundamento malam opinionem: externe, si eam coram aliis proferas. Hoc etiam dupliciter valet accidere, vel coram judice eum accusando, aut de eo testificando; vel coram privatis personis illum infamando. Igitur omne testimonium falsum tam internum, quam externum, sive in judicio, sive extra illud prohibetur in octavo Decalogi præcepto.

2. Ex quo, si bene consideremus, fit palam, & refulget bonitas Dei nostri, & sanctitas, ac rectitudo divinæ legis, in qua non solum vetantur peccata contra ipsum Deum, sed etiam peccata contra proximum, non solum attenditur honori divino, sed etiam honori, & famæ proximi; ita ut injuria proximi sit injuria, & offensæ ipsius Dei. Imo si tria præcepta vetant injurias Dei, adsunt sep-

tem præcepta vetantia injurias proximi. Magna profecto sanctitas talis legis! Maxima bonitas talis Legislatoris! Hic autem est idem ipse, qui *Matth. 25. dixit: quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Sumendo ut propria injurias, & beneficia nobis facta: adstipulantur enim egregie utriusque fœderis paginæ non minus ad roborandam nostram fidem, quam ad excitandum nostrum in eum amorem: ideo tolerare non possumus audire legem Dei, vel præcepta Decalogi esse difficilia. Hoc enim octavum cum solo silentio observatur. Sile, & illud observasti. Frangis, quia non vis silere, ergo difficultas non stat in lege, sed in dura cervice, invidiæ livore tabescens, vel alia passione arreptus non vis silere, & dicis, quod non potes, cum revera possis, & non velis.

3. Inq. 2. Quid sit falsum testimonium? R. est *falsa locutio in proximum*. Per *ly falsa locutio* convenit cum mendacio, quod non semper vergit contra proximum, ideo differt a mendacio per particulam *in proximum*: quia quoties aliquid profertur false in proximum, adest falsum testimonium; seu testificatio falsa contra proximum, ut patet in calumnia, & detractio. Falsum autem testimonium potest dici in judicio, vel extra; in judicio est ad minus triplex peccatum, contra justitiam legalem, commutativam, & religionem; quia testis falsum dicens in judicio, peccat contra religionem juramenti, contra justitiam proximi, & contra legalem, & obedientiam debitam judici. Offendit itaque Deum, judicem, & proximum. *Vide Angel. 2. 2. q. 70. a. 4.*

4. Inq. 3. Quotuplex sit falsum testimonium? R. triplex valet proferri, vel *materialiter tantum, vel formaliter tantum, vel materialiter, & formaliter simul*. Primum est dictum *contrarium rei, sed non menti*, ut putans invincibiliter Cajum commisisse delictum, ita asserit, cum

Cap. I. De falso testimonio, & mendacio.

PUNCTUM II.

De mendacio.

cum ita non sit. Secundum est dictum *contrarium menti, sed non rei*, ut putans Cajum non commisisse delictum, asserit commisisse, & revera illud commisit. Tertium est dictum *contrarium menti, & rei*, ut putans Cajum commisisse delictum, quod revera commisit, negat illud ubi; & quando debeat asserere; vel sciens illud non commisisse, asserit, & dicit commisisse; tunc enim ejus dictum est *contrarium menti, & rei, & consequenter est testimonium materialiter, & formaliter falsum*.

5. Potest etiam testimonium esse falsum *præctice tantum, & præctice, ac speculative simul*. Primum est *dictum contrarium rationi, vel legi*, ut dicere aliquid proximi delictum verum, sed occultum, quo pacto est peccatum, & præctice falsum: quia ut ait *D. Thom. 1. p. q. 17. a. 1. ipsa peccata falsitates, & mendacia dicuntur in scripturis, secundum illud Psalm. 4. ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium*. Secundum est *dictum contrarium menti*, ut dicere delictum falsum de proximo, agnoscendo esse falsum. Hoc est falsum testimonium præctice, & speculative. Nota, quod testimonium est *dictum teste munium*; Vel est *testium munus, seu munium*.

6. Inq. 4. An falsum testimonium sit semper peccatum grave? R. sub distinctione: vel enim profertur in judicio, vel extra; in judicio semper est grave, saltem ratione juramenti. Extra autem, secluso juramento, erit grave, aut leve juxta qualitatem injuriæ per illud proximo irrogatæ. Unde dicere falso de proximo grave crimen est peccatum grave; dicere vero quidquam leve est veniale, quia leve damnum ei inferitur. Nota, quod asserere pro certo aliquid grave, de quo quis dubitat, esse etiam peccatum lethale; maxime in judicio, semper enim debet dici certum, ut certum, & dubium sub dubio. *D. Thom. ubi sup. a. 4. in corp.*

7. Ad quid teneatur, qui in judicio bona, aut mala fide celavit veritatem, vel protulit falsum testimonium, vel ad id alios induxit, patebit infra agendo de teste, ad quem hæc, & alia hujusmodi spectant.

8. Inq. 1. Quid sit mendacium? R. est *studiosa locutio contra mentem*; nam *mentiri* est proprie *contra mentem ire*. Communiter dividitur in *materiale tantum, in formale tantum, & in materiale, & formale simul*. Materiale tantum est dicere falsum, putando invincibiliter esse verum, ut dicens *corvum esse album*, putans ita esse. *Formale tantum* est dicere *corvum esse nigrum*, credendo esse album. Mixtum ex materiali, & formali est dicere *corvum esse album*, sciendo esse nigrum. In dictis locutionibus prima est contraria *rei*, sed non *menti*, secunda est *contraria menti*, sed non *rei*, tertia autem est contraria *rei, & menti*, uade in prima non adest culpa, semper tamen adest in secunda, & tertia. Nota, quod locutio sumitur in præsentis pro qualibet manifestatione, sive verbis, sive factis, vel actibus.

9. Dividitur etiam mendacium secundum propriam rationem in *jaçantiam, & ironiam*. Jactantia est prædicare, vel publicare de se majora, quam habet. Ironia est dicere minora, quam debet, vel si quis celer de se quadam laudabilia. Utrumque est mendacium; sed prædicare de se minora, tacendo alia, potest esse verum, & laudabile non manifestando totum bonum, quod habet: hoc veraciter fieri valet, imo ita decet fieri, quia sic declinare in minus est proprium veritatis, & qui minora de se ipsis dicunt, gratiosi sunt aliis. Et quamvis per hoc aliquantulum quis declinet a vero, minus repugnat veritati, quam publicando, quod non habet, in quo quidam fiunt imprudenter, & periculose onerosi aliis, ut ait *D. Thom. 2. 2. q. 109. a. 4. & q. 110. a. 2.*

10. Inq. 2. quotuplex sit mendacium ex parte finis? R. est triplex, nempe *jocosum, officiosum, & perniciosum*. *Jocosum* est, quod dicitur causa ludi: *Officiosum* est, quod profertur causa utilitatis. *Perniciosum*, quod enunciatur causa nocendi alteri, vel cum damno proprio, aut alieno. Ad hæc divisionem reducuntur

tur octo divisiones, seu gradus mendacii recensiti ab authoribus ex D. Aug. lib. de mendac. cap. 14. Vel enim quis mentitur, ut placeat alicui, vel ex libidine, aut voluptate mentiendi, & sic est mendacium jocosum, vel mentitur, ne alicui pecunia auferatur, aut pro impediendo damno corporali, vel spirituali alterius, & sic est officiosum. Vel denique mentitur in materia fidei, aut morum, vel cum nocimento fame, aut pecunie proximi, & sic est mendacium perniciosum.

11. Inq. 3. An dicere alicui falsum est, quod ais, idem sic, ac dicere illi, mentiris? R. neg. quia potest quis dicere falsum sine culpa, putans esse verum, vel relata referens; nemo tamen potest mentiri sine culpa. Unde dicere religioso gravi, vel alteri viro honorato, mentiris, est gravis contumelia; non vero dicere ei, falsum est, quod dicis. Valet enim quilibet innocenter falli, sed non potest innocenter mentiri. Ut ait idem doctor in *Enchir.* cap. 16. his verbis: *Nemo sane mentiens judicandus est, qui dicit falsum, quod putat verum, quia quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Mens dolosa, & mendax facit linguam ream, & hominem vilem, & infamem scurram. Sermo igitur debet esse simplex, ac purus, est, est, non, non, prout est in mente: asserendo certum, ut certum; dubium sub dubio: nam etiam mentitur, qui dubium asserit ut certum, vel e contra. Nota autem, quod licet vera sint præmissa, dicere tamen in facie Prælati, aut alteri Superiori falleris, vel falsum est, quod ais, est audacia reprehensibilis, & mala educata; plura quippe verba permissa, & licita respectu æqualium, & inferiorum, nec permissa, nec licita sunt semper respectu Superiorum. In quo inepte quidam decipiuntur, causantes se loqui ex satisfactione, & confidentia; sed inferioris, vel subditi confidentia melior est demissio, & humilis reverentia in suum Prælatum, aut Superiorem.

P U N C T U M III.
De malitia mendacii.
12. Inq. 4. An omne mendacium for- male sit peccatum? R. affirm. Quia opponitur veritati, & est intrinsecus malum, nec unquam valet denudari a malitia: invertit enim ordinem locutionis a natura institutum ad manifestandos conceptus mentis, destruit societatem humanam; proindeque semper repugnat rectæ rationi. Ideo licet per impossibile salvatio omnium hominum penderet ab uno mendacio levi, non deberet preferri. Vt illis, qui ob levissimas causas passim mentiuntur! Verum non omne mendacium est peccatum grave; imo jocosum ex se semper est leve. Illud autem Sap. 1. *Os quod mentitur, occidit animam.* Et Psalm. 5. *Perdes omnes, qui loquuntur mendaciam,* intelligitur de mendacio pernicioso gravi. Omne vero mendacium esse peccatum tanquam fidei dogma est tenendum.

13. Objic. Exod. 1. Dicitur obstetrices Aegypti remuneratas fuisse a Deo propter mendacium. Genes. 27. Dixit Jacob se esse primogenitum, fuitque benedictus a patre. Judith etiam commendatur, & tamen mentita est Holoferni. Pariter 3. Reg. 8. asseritur, quod in arca non erat aliud nisi due tabulae lapideæ, cum Paulus ad Hebr. 9. dicat, ibi fuisse urnam auream, manna, & virgam Aaron, quæ fronderat; ergo non omne mendacium est peccatum.

14. R. Obstetrices fuisse remuneratas non ob mendacium, sed propter timorem Dei, & benevolentiam, ex quo processit mendacium. Jacob locutus est figuratim, & ideo non est mentitus. Judith autem si fuit mentita, non ex hoc laudatur, sed ex affectu ad salutem populi Dei, & ob pericula, quibus se exposuit, ait D. Thom. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 2. & 3. Ad illud de arca dicitur, vel quod in principio solum continebat tabulas legis, & postea decursu temporis, etiam urnam, manna, & virgam. Vel quod textus Regum loquitur de arca, & textus Apostoli de tabernaculo, in quo erant tabulae, & urna cum manna, & virga.

15. Ex dictis plane sequitur, Deum non posse loqui falsum, quia locutio falsa provenit, vel ex ignorantia, vel ex malitia, sed Deo repugnant ignorantia, & malitia, ergo etiam locutio falsa. Homo sæpe loquitur falsum, non tamen semper ex malitia, sed ex ignorantia: Deus autem, cum sit summè sapiens, imo ipsa sapientia, non valet loqui falsum ex ignorantia. Eodem modo pugnat cum Dei sanctitate malitia, igitur Deo repugnat loqui falsum, aut quod pejus est, mendacium. Hoc valet dicere illud Psalmi 115. *omnis homo mendax.* Nempe, quod Deus nec est, nec potest esse mendax; Deo quippe, non homini, id repugnat.

116. Objic. Constat ex sacra pagina Deum immississe quibusdam spiritum erroris, & mendacii; decepsisse Prophetam errantem; locutum fuisse ironice, & amphibologice, ergo potest loqui falsum, aut mendacium. R. Conc. antec. & neg. conseq. Quia dicitur Deum misisse spiritum erroris, & mendacii, decepsisseque Prophetam permissive, admodum quo dicitur permittere peccata, concurrente positive ad materiale peccati. Concurrit quippe Deus ad materiale falsitatis, & mendacii, non ut causa particularis, sed universalis, & nullo modo ad formale peccati, falsitatis, aut mendacii, licet ad punitionem quorundam falsorum Prophetarum specialius dicitur illis misisse errorem, & deceptionem. Locutio autem ironica figuralis, amphibologica externa, non falsa, sed vera est, imo non parum conducit ad gratiam, & leporem sermonis. Unde solum est mala ironia a veritate aliena, & amphibologia pure mentalis, quibus nunquam usus est Deus, qui in omnibus est summe verax.

17. Hac ipsa ratione nequit Deus facere miracula in confirmationem falsæ doctrinæ; alias esset fallax, destrueret fundamentum nostræ fidei, quod est impossibile. Deus igitur cum sit omnipotens, fallere, falli, aut mentiri non potest, si enim hoc posset, non esset omnipotens, ut ait D. Aug. lib. 1. de Symbol. Potest quidem Deus facere verum miraculum medio homine, qui inique illo abutatur ad confirmandam propriam

falsitatem; Deus vero non illud facere valet ad hunc finem, sed ad alios bonos sibi cognitos, nec omne quod apparet miraculum, est verum miraculum, sed falsum, ut erunt miracula Antichristi, & alia, quæ a pravus sunt facta, circa quod vide portentum quodam apud Salmant. schol. tract. 17. disp. 2. n. 70.

18. Objic. Antichristus operabitur plura miracula vera, sicut Magi in Aegypto fecerunt veros serpentes, & ranas, ergo, possunt fieri miracula pro falsa doctrina confirmanda. R. neg. conseq. quia miraculum est opus insolitum. & arduum supra vires naturæ creatæ. Unde a solo Deo possunt fieri vera miracula, juxta illud Psalmi 71. *Qui facit mirabilia solus.* Ab Angelis bonis, & sanctis fiunt moraliter; aut etiam instrumentaliter, à Dæmone, Magis, & Antichristo, nulla possunt fieri vera miracula, sed tantum apparenter, immutando species sensuum, aut obceptorum, vel applicando celerissime activa passiva, ut fecerunt Magi ad producendos serpentes, & ranas, & ad alia signa faciendæ.

19. Omnia miracula sunt æqualia respectu Dei, cui omnia æqualiter subsunt. Sed quoad nos, alia sunt aliis majora; idè a Theologis in triplici classe collocatur secundum quod magis, aut minus excedunt vires naturæ. In prima, quæ excedunt eam in substantia facti, ut facere solem stare, aut retrocedere, ut contigit voce Josue 10. & præcibus Isaia 28. In secunda, quæ excedunt, non in substantia, sed respectu subjecti; in quo fiunt, ut resurrectio mortui, vel illuminatio caeci; potest quippe natura dare vitam, & visum, sed non mortuo, nec caeco visum. In tertia describuntur, quæ excedunt modum, & ordinem naturæ, ut sanationes a morbis; poterant enim haberi a natura, sed non tam cito, nec eo modo, quo per miracula obtinentur. Hoc ordine examinantur acurate à consultiis sacr. Congreg. rituum pro beatificatione, & canonizatione servorum Dei juxta miram doctrinam D. Th. 1. p. q. 105. a. 8. in corp.

PUNCTUM IV.

De simulatione.

20. Inq. 1. Quid sit simulatio? R. Est quoddam mendacium in exterioribus factis, vel signis consistens. Adest quippe mendacium sicut in verbis, ita & in factis, quando hæc significant aliud, quod est in se. Unde opponitur veritati, quæ jubet, ut quis talem se exhibeat exterius, qualis est, ita Angelicus 2. 2. q. 111. a. 1.

21. Inq. 2. An simulatio sit peccatum? R. affirm. Quia est mendacium: paria enim sunt mentiri verbis, aut factis. Unde qui simulatur pauper, doctus, vel nobilis, ut obtineat eleemosinam, gradum, vel quid honorificum, peccat juxta gravitatem materiæ. Adest etiam in simulatione mendacium jocosum, officiosum, & perniciosum, juxta varietatem fictionis, vel simulationis, & semper graviter, aut leviter malum.

22. Objic. Christus finxit, vel simulavit se longius ire. *Luce ult.* Abraham dixit se reversurum de monte cum filio, quem credebatur occisurum. *Genes. 22.* Jem simulavit velle idola colere, & interfecit Sacerdotes Baal. *4. Reg. 20.* ergo simulatio non est peccatum. R. Quod Dominus motu suo significavit longius ire figuratiter denotando, quod longe erat a cogitatu discipulorum, vel quod vere longius postea abiit. Abraham prophetavit reversionem cum filio, licet eam ignorasset. Unde in his nulla adfuit culpa. Adfuit autem in simulatione Jem, licet commendetur temporaliter pro zelo, quod destruxit cultum Baal, ita D. Thom. ubi supra.

23. Dices: ergo nunquam licet viro uti veste muliebri, aut e contra. R. neg. consequ. Quia esto id sit regulariter vitiosum, tamen potest honestari ex juxta causa. S. Euphrosina in habitu virili egit vitam vere cælestem inter antiquos monachos Carmelitas, ut apud Boland. videri potest, degens incognita in monasterio eorum per 38. annos usque ad mortem, qua instante, fuit agnita cum admiratione a proprio patre. Eam laudat *Kalend. Rom. Kalendis Ja-*

nuar. S. Alexander miles liberavit a lupanari S. Antoninam virginem permittendo vestes. Idem fecit Dydimus in simili conflictu cum Theodora virgine, & omnes fuerunt Martyres, ac celebrantur in eodem *Kalendario 28. Apr. & 3. Maii.*

24. Inq. 3. Quid sit hypocrisis? R. est simulatio, vel fictio sanctitatis, aut virtutis. Nam hypocrita est, qui fingitur sanctus, aut bonus, cum non sit. Hypocrita enim Græce idem est, ac latine simulator: *hypo* quippe *falsum*, & *crisis* *judicium* interpretatur, ut ait D. Thom. *ibi. a. 2.*

25. Inq. 4. An hypocrisis semper sit peccatum grave? R. negative: quia est sicut mendacium, quod solum est mortale, quando est graviter perniciosum. Ita hypocrisis, quæ nulli est nociva, & in quadam vanitate levi sistit, non est peccatum grave. Hypocrita plerumque magis est vanus, quam malus: alias vix esset homo, qui graviter sæpe non peccaret, vix enim est, qui aliquid non fingat, optans videri melior, quam est. Igitur hypocrisis non semper est peccatum grave; semper tamen est peccaminosa, & ab intrinseco mala. Unde saltem venialiter peccat, qui vult videri bonus, si non est, licet id ad proximi edificationem referat: qui autem fingunt peculiarem sanctitatem, revelationesque sibi a Deo fieri, gravissimè peccant; quia intendunt decipere in materia gravi, & infamant virtutem, & voram sanctitatem. Hi plerumque in pejora decidunt.

26. Inq. 5. An qui statum, vel habitum perfectionis tenent, & celant quædam peccata, in quæ incidunt, sint hypocritæ? R. neg. quia occultare peccata, ne detur scandalum, non est malum; imo, supposito peccato, bonum est celare illud, ne alios inficiat. Nec consistit hypocrisis in celando, quod quis est, sed in significando, quod non est.

27. Hanc doctrinam tradit Angelicus ubi supra per hæc aurea verba: *Ad secundum dicendum, quod habitus sanctitatis (puta religionis, vel clericatus) significat statum, quo quis obligatur ad opera perfectionis. Et ideo, cum quis habitum sanctitatis assumit, intendens se ad statum perfectionis transferre, si per infirmitatem deficiat, non est simulator.*

vel

vel hypocrita: quia non tenetur manifestare suum peccatum, sanctitatis habitum deponendo. Si autem ad hoc sanctitatis habitum assumeret, ut se justum ostentaret, esset hypocrita, & simulator. 2. 2. q. 111. a. 2. ad 2.

CAPUT II.

De honore, fama, ac de eis oppositis.

PUNCTUM I.

De honore, & fama.

28. Inq. 1. Quid sit honor? R. est quedam protestatio de excellentia bonitatis alicujus. Unde duo requiruntur ad honorem, ex parte honorati aliqua excellentia, ne sit honor fictitius, ex parte honorantis protestatio talis excellentiæ per aliqua signa, aut verba: quia non alio modo homo suum conceptum manifestare valet. Non requiritur ad honorem submissio, aut reverentia: quia Deus sanctos honorat, & sæpe Superior inferiorem, quin adsit submissio. Imo optimæ indolis est honore alios prævenire, licet submissio solum debeat Superioribus.

29. Inq. 2. Quid sit fama? R. apud Canonistas est *illesa dignitatis status vita, & moribus comprobatus*. Apud Theologos est *clara notitia, quam alii de nobis habent*. Hæc notitia præcipue debet esse probæ, ac ordinatæ vitæ, quæ est vera materia bonæ famæ; secundario autem aliarum rerum, quas homines solent æstimare, ut sapientiæ, ingenii, nobilitatis, valoris, & similibus. Fama a *fando* dicitur, quia est opinio bona, vel mala, quæ de aliquo divulgatur, licet primario consistat in judicio interiori, quod de aliquo concipitur.

30. Plerumque separantur ad invicem honor, & fama. Magnates enim aliquando honoramus ob sanguinis, aut divitiarum excellentiam, cum eorum vitam, & mores detestemur. E contra, viri virtute, & sapientiæ excellentes nullo honore habentur. Potest etiam lædi fama, quin honor lædatur, & e contra, ut si alicui in occulto alapam infligas, aut verbum contumeliosum dicas, honorem læsisti, non

Tom. I.

famam. Si alterius defectus graves coram aliis, eo absente, revelasti, famam, non honorem læsisti. Ideo in primo casu solum honorem, in secundo solam famam restituere debes.

31. Inq. 3. Quod sit majus bonum honor, aut fama? R. Famam esse majus bonum: quia pretiosior est opinio, ac estimatio interna, quam alii habent de nostra probitate, quam honor, & reverentia externa, quæ fallaciter, & vane sæpe præstatur. Unde si D. Thomas cum Aristotele appellat honorem *maximum inter bona externa*, loquitur de honore, pro ut ipsam famam includit: quo pacto præstantior est honor fama solo. Nisi mavis dicere, honorem esse bonum externum, famam vero internum. Melius est amari, quam honorari; amor autem oritur ex bona opinione, & conceptu, quo gaudet aliquis apud illum, qui eum amat.

32. Sed licet hæc ita sint, contumelia, quæ lædit honorem, majus peccatum est detractio, quæ deturpat famam: sicut rapina est majus peccatum furto: quia in utroque crimine contumeliæ, & rapinæ de formali attenditur ratio involuntarii: quia in præsentia, quasi vim inferendo, committitur. Unde licet detractio auferat majus bonum, quam contumelia; quia tamen hæc in præsentia, quasi vim inferendo, auferat honorem, gravius peccatum est quam detractio.

33. Inq. 4. Quæ sint injuriæ lædentes proximum in honore, & fama? R. sunt præcipue quinque, nempe *contumelia, sussurratio, irrisio, maledictio, & detractio*, hæc lædunt honorem, & famam exterius: interius autem *judicium temerarium, suspicio, dubium, & opinio mala* concepta contra proximum de quibus omnibus injuriis, utpote in octavo Decalogi præcepto vetitis, agemus in hoc capite prævia luce D. Thom. 2. 2. q. 72. & seq.

PUNCTUM II.

De contumelia.

34. Inq. 1. Quid sit contumelia? R. est debonoratio alicujus per verba, quibus id, quod est contra honorem illius,

Pppppp

de-

deducitur in notitiam ejus, & aliorum. Non requiritur, quod contumelia coram aliis proferatur, ut sit talis; sufficit enim, quod in præsentia solius contumeliati dicatur. Erat tamen gravior, si coram aliis obijciatur. Primo, & per se consistit in verbis; licet possit etiam in ferri factis despicientibus alium: ut si manu extensa alapam infligas, vel arundine ferias: sed tunc facta sumuntur pro verbis dehonozantibus. Si dehonozatio fiat obijciendo defectus culpæ, ut furta, aut adulteria, dicitur *contumelia*: si defectus poenæ, ut cæcitate, aut surditatem, appellatur *convitium*: si defectus indigentia, præcipue memorando auxilium indigentia præstitum, vocatur *improperium*.

35. Contumelia ex genere suo est peccatum mortale: quia intendit deprimere honorem, qui præstantior est divitiis. Potest esse veniale, tum ex parvitate honoris ablati, tum ex parte intentionis eam proferentis, ut si non intendit dehonozare, sed ira percitus illam profert. Hinc excusantur parentes a mortali, filios torvos, duros, asinos appellantes, non enim intendunt dehonozare, sed carpere. Item mulierculæ, pueri, & viri abjecti sese contumeliis verberantes: quia nec fides adhibetur eorum verbis, nec multum honorem lædunt. D. Thom. q. 72. a. 2.

36. Objic. Christus D. appellavit discipulos *stultos*, & Apostolus Galatas *insensatos*, ergo contumelia est licita. R. quod sicut percutere, & verberare possunt magistri discipulos, ita valent contumeliam eis dicere, ut corrigantur. Verumtamen prudentia magna opus est in illis, qui ex officio oburgare tenentur, ne ex correctione duriori acetum potius, quam dulce vinum colligant; licet illi, quibus suavis, urbanaque monitio non proficit, severitate flectendi sint. Videatur D. Thom. 2. 2. q. 72. art. 2. ad 2.

37. Inq. 2. An omnes contumeliæ sint ejusdem speciei? R. affirm. quia omnes tendunt per se ad honorem denigrandum, esto alia sit altera gravior: ut si obijcias esse furem, hæreticum, judæum, proditorem. Idem dicas de convitiis, & improperiis.

38. Inq. 3. An Christianus debeat tolerare contumelias sibi illatas? R. affirm.

quia tolerantia hæc est veluti character christianæ professionis. Verum duplicem tolerantiam distinguere oportet. Alia in animi præparatione, quando necessaria sit ad salutem, juxta illud: *si quis percussit te in una maxilla, præbe ei, & aliam*. Altera actualis, qua homo de facto tolerat omnes injurias, ad quod non semper tenetur, neque enim ipse Dominus hoc fecit, sed percipienti dixit: *Quid me cædis?* Ita homo debet esse paratus ad tolerandas injurias, si opus fuerit; non semper tenetur eas actu tolerare. Imo aliquando contumeliam illatam retundere convenit, ut contumeliosos reprimatur: *Proverb. 20. Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur*. Vel ne impediatur profectus aliorum ob contumelias tibi illatas. Sed diligenter cave, ne hoc tibi accidat cum Prælato contumeliante, prave textum intelligendo, Superiorum enim correctiones humilium submissione tolerandæ sunt, esto aliquantulum excedant. D. Th. ubi sup. a. 3.

39. Adverte etiam, ne id facias inordinate, aut clamorose, sed modeste, ut ibidem additur: *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis*. Uno verbo, nisi caritas proximi impellat, melius providetur famæ tolerando mansuete infamiam, quam retundendo contumeliam. Unde merito proscrip-ta est opinatio olim asserentium, licere offenso per calumniam, aliam obijcere calumniatori ad suam famam defendendam. Hoc enim nunquam licet, sed peccatum grave est, ut patet ex propos. 43. & 44. dampnatis ab Innocentio XI.

Р у н к т у м III.

De susuratione, & derisione.

40. Inq. 1. Quid sit susurratio? R. est *verbum seminans inter amicos discordias*. Specie differt a detractione: hæc quippe famam diminuit, susurratio vero amicitiam infringit, ideo est majus peccatum, quia aufert majus bonum: amico enim fidei nulla est comparatio. Omnes susurationes ex se sunt ejusdem speciei, quia omnes tendunt ad tollendam amicitiam, nisi ex fine susurrantis aliam speciem induant.

duant. Aliquando licitum est quorundam amicitiam solvere, scilicet, dum sibi, vel aliis est perniciosum. Nam non semel datur pax mala, & bellum bonum contra illam. Absolute tamen dissolvere amicitiam in virtute fundatam est peccatum grave. Minuere assiduam familiaritatem, ut plurimum, est veniale.

41. Inq. 2. An sit licitum quorundam amicitiam dissolvere narrando aliquos defectus naturales, vel aliis modis licitis, non ut fiant inimici, sed ut se introducat cum Principe, aut Prælato loco amici expulsi? R. duplicem circa questionem militare sententiam. Alia negat; altera affirmat. Sed circumstantiæ inspicendæ sunt. Attendi etiam debet, ne defectus naturales, qui referuntur, magnum dedecus inferant proximo. Item, ne lingua invidia moveat. Unde in praxi vix, aut raro licitum reputamus ambire amicitiam Principis, aut cujusque cum expulsionem alterius.

42. Inq. 3. Quid sit derisio, seu irrisio? R. est *verborum ludus ex proximi defectibus, ut erubescat*. Differt specie a contumelia, quæ honorem lædit; a detractione, quæ famam denigrat; a susurratione, quæ amicitiam dissolvit: irrisio enim verecundiam, & pudorem inducit. Si autem fiat gestibus, aut factis, dicitur *subsannatio*. Omnes irrisiones sunt ejusdem speciei, nisi malitiam contra alias virtutes includant. Unde irridere Deum, & ea, quæ ad Deum ordinantur, blasphemia est. Derisio virtutis est gravissimum peccatum contra observantiam, ac valde perniciosum, avertit enim a bene operando. Parentum derisio est contra pietatem, & sic de cæteris. Verum derisio jocosæ de levi malo, aut venialis, aut nulla culpa est; potest aliqua erubescencia proximi intendi absque dehonozatione, & contemptu per modum ludi ad honestam recreationem aliqua moderata irrisione. Sed virtutis derisio vix potest excusari a gravi, ut dum aliqua persona se tradit, aut vacat exercitiis spiritualibus, plus cæteris, dicere de ea, vel ei, quod vult fieri *mystica, beata, aut sancta*, est officium Dæmonis, retrahendo eam a suo bono proposito: quod si ve in secularibus, sive in monasteriis est valde reprehensibile. Vid. D. Thom. 2. 2.

q. 75. art. 2. & S. Theres. lib. Vita cap. 7. n. 2. & 13.

43. Inq. 4. An sit peccatum grave excubare aliquos defectus leves proximi, si hic graviter inde turbetur? R. quod esto cavendum sit a proximi derisione, quia quandoque potest graviter delinqui contra caritatem, ob gravem tristitiam, qua afficitur derisus, ideoque circumstantiæ sunt spectandæ; tamen absolute loquendo non adest gravis culpa in derisione proximi per defectus leves, nam qui ob similem derisionem graviter tristatur, aut perturbatur, suæ fanitati, aut stultitiæ imputare debet illam tristitiam, potius quam alterius derisioni. Verum caritas nec ulterius agit perperam. D. Th. ubi sup. a. 2.

Р у н к т у м IV.

De maledictione.

44. Inq. 1. Quid sit maledictio? R. est *per quam pronuntiatur malum contra aliquem optando, vel imprecando illud ex intentione*. Committitur optando, vel imprecando alicui malum, quod, cum opponatur caritati, est peccatum grave ex genere suo. Aliquando tantum est veniale, vel ex levitate mali optati, vel ex imperfecta deliberatione: cæterum non est sufficiens signum, maledictionem non fuisse prolaram formaliter, & ex intentione, quod statim proferentem pœniteat, aut doleat, si contingeret; si de facto passio iræ, aut vindictæ, ut sæpe accidit, in ipsa prolacione prævaluit. Unde ut peccata mortalia imputandæ, & ut tales reprehendendæ sunt plures maledictiones, quæ a proferentibus, ut materiales excusantur, excusando excusationes in peccatis. D. Thom. q. 76. a. 3.

43. Tria requiri, ut maledictio sit lethale peccatum, communiter docent auctores. 1. quod ex animo, & intentione malum impreccetur. 2. quod maledictio ex perfecta deliberatione procedat. 3. quod malum optatum grave sit. Verumtamen, qui ex ira, & consuetudine maledictiones evomunt, esto absque omnimoda deliberatione actuali, graviter peccant. Quare Confessarii hujusmodi consuetudinarios severe corrigant, & etiam

iam absolutionem eis denegent, aut suspendant: quia pestis hæc passim maledicendi a parentibus in filios, ab his in cæteros transfunditur cum perpetuo scandalo, & nulla emendatione. In quo culpabiles sunt Parochi, & Confessarii, qui hanc pessimam consuetudinem radiciter evellere non satagunt. Sint severi, & rigidi cum eis. Vid. tract. 27. n. 298.

46. Inq. 2. An sit peccatum maledicere creaturis irrationabilibus? R. esse peccatum, ad minus veniale: quia esto irrationabilia secundum se sint extra objectum caritatis; tamen maledictiones ad ea directæ sunt saltem verba otiosa, & signa iracundiæ, sæpe etiam præferunt Dæmonis invocationem cum scandalo audientium. Si maledicantur in ordine ad creaturam rationalem, & ut illi deseruiant, erit peccatum grave juxta gravitatem materiæ: ut si maledicas gregem Petri, optando, quod pereat aut a Dæmone rapiatur. Si autem maledicantur, ut sint creaturæ Dei, erit blasphemia: ut cum rustici dicunt: *Maldita sea el alma, que te crió*. Excusantur autem a blasphemia formali, quia nesciunt, quid dicunt, nec contra quæ irascuntur. Sed qui moniti semel, non se continent, vix excusari valent. Idem teneas de illis, qui furore perciti seipsos Diabolo committunt: ex eo enim, quod sæpe contra se talia proferunt, jam gravem deformitatem in eis apprehendunt, quod sufficit ad mortale.

47. Verum est, quod maledicere creaturis irrationabilibus, ut occasio peccati, vel in ejus detestationem nulla noxa est. Hoc modo possunt intelligi maledictiones sancti Job contra noctem sue conceptionis, & diem natiuitatis, & David contra montes Gelboe, & nos possumus dicere ex intimo cordis: *maledictus dies, in quo Deum offendi, non computetur in diebus anni*. Exceptis his casibus, nulli, nec etiam ipsi Diabolo est maledicendum, nisi in quantum incitat, aut movet ad peccandum. Ita D. Thom. 1. 2. q. 76. art. 1. & 2.

48. Inq. 3. An omnes maledictiones sint ejusdem speciei? R. sub distinctione, si imprecatur malum in communi, ut si dicas, *maledictus sis, malum tibi contingat*, & similia, sic omnes sunt

ejusdem speciei. At si maledictio includat desiderium, distinguitur specie juxta mala desiderata. Unde maledictiones contraviam, membra, honorem, famam, aut bona fortunæ differunt specie, sicut ipsa mala imprecata.

PUNCTUM V.

De detractioe.

49. Inq. 1. Quid sit detractio? R. est *denigratio injusta alienæ famæ per occulta verba*. Ultima particula denotat differentiam detractiois a contumelia: hæc enim in presentia, detractio in absentia exercetur; nam esto aliquando fiat in presentia, ut si defectus Petri prodas coram eo, & aliis, quo casu contumelia additur detractio, de materiali est presentia respectu detractiois: quia ex se tendit, non ad minuendum honorem, sed famam, aut bonam existimationem proximi in aliis. Est peccatum mortale ex genere suo, quia repugnat caritati, crimen æque usitatum, ac perniciosum: detractio enim tres simul lædit, nempe loquentem, audientem, & detractum. Duplex datur detractio, alia formalis, altera materialis. Formalis est, qua quis animo infamandi proximum ejus crimina occulta aïis patefacit. Materialis est, qua non denigrandi famam animo, sed alio fine delicta occulta deteguntur. Prima semper est peccatum. Secunda potest dari absque culpa. Calumnia, aïanis detractio, est *falsi criminis, vel defectus impositio*. Unde est primus, & peior modus detrahendi. D. Thom. 2. q. 73. a. 1. & 2.

50. Inq. 2. Quot modis detractio perpetratur? R. Octo recensentur modi, quibus detrahatur, his versibus comprehensi:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,

Qui negat, aut reticet, minuit, laudatæ remisse.

Quatuor primi modi directe famam proximi lædunt; posteriores vero indirecte, & quasi per cuniculos. Primo igitur modo detractio fit, quando falsum crimen imponitur, & dicitur calumnia. 2. Defectus augendo, seu aggravando. 3. Occul-

culta delicta revelando. 4. Quando ætio indifferens, aut bona in pravum finem traducitur, & promulgatur. 5. Negando bonum. 6. Illud malitiose reticendo. 7. Bonum minuendo. 8. Frigide laudando. In his casibus, si solum sit contra caritatem famam lædere, ut in reticentia, quando ex officio non incumbit alterius merita manifestare, non insurgit debitum restitutionis, quia licet peccet contra caritatem, non tamen contra justitiam. Omnes detractioes sunt ejusdem speciei, alia aliis graviore. Quando autem Confessarii judicium variare possunt, explicandæ sunt in confessione. Calumniator semper tenetur se retractare, si velit salvari.

51. Inq. 3. An defunctis detrahere sit peccatum grave juxta gravitatem materiæ restitutioni obnoxium? R. affirmative, quia fama etiam post mortem perseverat, ergo qui illam defunctis injuste auferit, eisdem restituere debet. Levius autem peccatum est, quam de vivis detrahere: quia minus illi, quam isti de fama curant, minusque indigent. Quod etiam intelligendum de paganis, & aliis damnatis: nam, & ipsi jus retinent ad famam virtutibus moralibus acquisitam. Historici possunt, & debent referre ea solum, quæ ad communem utilitatem, & disciplinam judicant expedire.

52. Inq. 4. Quid sit libellus famosus, & an illum conficiens graviter peccet cum obligatione restituendi? R. 1. Quod libellus famosus est *signum, vel scriptura, in qua continetur alterius infamia secreta, vel non omnino publica, ut publica fiat, aut ad plenioram notitiam statim, vel paulatim deveniat*. Est ergo quælibet epistola, scriptura, schedula, vel liber anonymus continens alicujus infamiam, Cui Jurex, aut Prælatum nullam fidem præstare debet, sed inquirere auctorem ad justam ejus punitionem. Inventores vero illius mortaliter peccant, si eum agnoscentes, ut talem, non laceant, aut comburant.

53. R. 2. Conficientes libellos famosos, seu infamatorios graviter peccare contra justitiam, tenerique se publice retractare, & restituere non solum famam, sed omnia damna inde secuta. Legens libellum famosum peccat graviter, saltem

Tom. I.

contra caritatem, sicut audiens detractioem: & sicut iste debet detractorem repellere, ita ille libellum proscribere, & lacerare. Jus civile capitis damnat auctores libelli famosi L. i. cap. de libellis famosis. Jus canonicum eosdem verberandos, & excommunicandos decernit. cap. Qui in alterius. Ex Bulla Alexand. IV. Ex alto. Adest excommunicatio Papæ reservata, contra eos qui libellos contra statum Ordinum Minorum, Prædicatorum, Augustinianorum, & Carmelitarum conficiunt, & edunt: ut ait Ferraris verb. Libellus famosus n. 30.

PUNCTUM VI.

Quando detractio gravis, aut levis, censenda sit?

54. Inq. 1. Unde sit colligenda gravitas, aut levitas detractiois? R. Non precise esse colligendam ex gravitate criminis impositi, aut detecti, sed ex gravitate infamæ subsequente. Si enim infamia levis sequatur, detractio, etiam de gravi delicto, erit levis. Si vero gravis adsit infamia, esto delictum impositum, alias leve sit, detractio erit gravis. Ideo dicere de viro gravi, & religioso esse mendacem, est peccatum grave; & contra de juvene aulico, aut alio equite esse vanos, impudicos, vel parum cautos, non est lethale; quia in primo casu gravis, in secundo levis resultat infamia: quia ipsi se de ejusmodi peccatis jactant. Unde inspiciendæ sunt circumstantiæ personæ detrahentis, detractæ, audientium, famæque sublaix ad agnoscendam gravitatem, aut levitatem detractiois, quæ respective, non absolute metienda est. Nota, quod dicere de religioso in ejus absentia semel, aut iterum mentium fuisse, non est grave crimen: quia per hoc parum læditur ejus fama. Alicui dicere, falsum esse, quod profert, est leve, aut nulla culpa: quia fieri hoc potest absque mendacio ex inadvertentia, aut oblivione, vel ex sinistra informatione, ut supra diximus.

55. Inq. 2. An asserere de aliquo esse superbum, iracundum, aut quid simile sit peccatum grave? R. Sub distinctione: nam si persona est magna virtutis,

Q99999

aut

aut talis opinionis, ut ejus fama notabiliter lædatur, erit peccatum grave, ob gravem infamiam illatam. Si autem persona non sit tantæ probitatis, ut graviter non lædatur in fama, non erit grave: quia præfata vitia comitantur naturam noxa prima sauciata. Detrahente alteri in confuso, nihil in particulari exponendo, ut si dicat: *Ille debet coram me tacere: ille bene scit, quod eum agnosco*, est lethale obligans ad restitutionem, quia per hujusmodi locutiones confusas, & quasi prægnatas, aliquid pejus forte concipitur, quam si aliquid grave expresse diceretur. Inspiciendæ tamen sunt circumstantiæ: quia si circa levia dictæ locutiones proferantur, & intelligantur, non est lethale.

56. Propalare defectus naturales animi, aut corporis, ut esse indoctum, cæcum, aut deformem, regulariter non excedit veniale. Aliquando tamen in præsentia illos objicere, potest esse grave, inspectis circumstantiis temporis, modi, & personarum dicentium, & audientium. Idem dicas de defectibus natalium, circa quos, præcipue ubi occulti sunt, cautius est procedendum, metiendo gravitatem culpæ ex rubore, & tristitia proximo illatis, & omnia ad illam regulam: *Quod tibi non vis, alteri non feceris*. Igitur manifestare de persona honesta, præsertim in dignitate constituta, quod est illegitima, spuria, aut infimæ plebis, seu stirpis, ubi ea ignorantur, est lethale: quia hæc graviter lædunt ejus estimationem.

57. Inq. 3. An revelare crimen, aut defectum verum occultum sub secreto uni, vel alteri viro cordato sit peccatum grave obligans ad restitutionem? R. affirm. quia diffamatur proximus graviter, quod sufficit ad lethale: nam plus æstimatur fama apud unum virum gravem, quam apud viginti gregales, aut plebejos. Igitur corrumpitur fama in parte notabili, licet non in toto, ut inquit D. Thom. 2. 2. q. 73. art. 1. ad 2.

58. Si prædicta revelatio fieret causa capiendi consilium, aut auxilium pro reparatione injuriæ in occulto illatæ, apud omnes est licita. Idem plures asserunt ad solatium, aut ad leniendum dolorem, præsertim, cum ex mænore grave sibi

detrimentum timeret: quod pie dictum putamus, præcisam omni prava intentione contra injuriantem concepta, quia durum est, aut saluti nocivum, quod quis cogatur injurias graves acceptas, nec amico manifestare.

59. Referre, se audivisse crimina alterius, quin fidem eis adhibeat, veritatem relinquens apud authores, grave peccatum est restitutioni obnoxium: quia hisce modis corrumpitur fama, & infamia vires acquirit eundo. Si autem referens addat, se ab inimicis diffamati, vel a levibus personis audisse, credere tamen esse falsa, excusatur a gravi, nisi crimen enorme sit, ut hæresis, proditio, vel sodomia, quia de his etiam suspicio graviter famam lædit. Eum, qui de aliquibus est infamatus, de novis criminibus infamare, si sint diversi generis, est peccatum mortale, nam in tali casu notabiliter augetur famæ detrimentum: secus dicendum, si novum crimen, quod narratur, est ejusdem generis, aut valde affine prioribus, quia tunc parum, aut nihil augetur infamia.

PUNCTUM VII.

Alia dubia circa detractionem.

60. Inq. 1. An crimen in uno loco publicum narrare in alio, ubi ignorantur, sit peccatum grave detractionis? Ante responsum nota differentiam inter *notorium, manifestum, & publicum, seu famosum*. *Notorium* aliud est *facto*, aliud *jure*. *Notorium facto* est, quod coram multis perpetratur, ut in foro, aut in platea. *Notorium jure* simpliciter dicitur, quod est tale per publicam sententiam Judicis. *Notorium vero secundum quid*, quod habetur per confessionem rei, vel depositionem testium ante sententiæ prolationem. *Manifestum* est, quod fit coram duobus, aut tribus, qui si illud aliis referant, dicitur *manifestum*; si taceant, dicitur *probabile*, quia probari valet. *Publicum* autem, seu *famosum* est illud, cujus fama ex sufficientibus indicis ad multos pervenit, ita ut major pars civitatis, pagi, aut oppidi, illud noverit: & quod manifestum est majori parti alicujus congregationis, communitatis, aut

aut collegii, ubi saltem decem reperiantur. Unde notorium facti est, quod fit coram multis. *Manifestum*, quod coram duobus, aut tribus, aliis tamen revelatum. *Publicum* vero est, quod esto nemo viderit, ex indicis tamen fuit proelamatum, aut per majorem partem communitatis sparsum. Quibus prænotatis.

61. R. 1. Loqui de occultis defectibus coram his, qui illos sciunt, est actus indifferens potens honestari, vel depravari ex fine loquentis. Si enim ex garrulitate narrentur, erit actus otiosus, & peccatum veniale. Si, ut alii a similibus abstineant, aut deterreantur, erit actus virtutis. Si ex odio, aut tædio ad personam, erit contra caritatem, leve, aut grave juxta odii gravitatem; non vero contra justitiam, quia per talem relationem nihil famæ detrahitur proximo, qui jam apud audientes est diffamatus, ut supponitur.

62. R. 2. Narrare crimen publicum, ubi tale est, etiam ignorantibus, non est grave peccatum: quia cum sit publicum in illo loco, per accidens est, quod ab aliquibus nesciatur, unde nulla, vel minima fama denigratur. Ideo si, secluso odio, absque causa tales defectus dicantur, erit veniale; si cum illa, nullum. Idem teneas de eo, qui delicta in uno loco publica, in alio narraret, ad quæ, inspecto convictu hominum, & proximitate, facile eorum notitia esset perventura, quia tunc parvum famæ detrimentum irrogatur. Quod quidam ait, solam locorum vicinitatem non conferre jus manifestandi crimina, ut patet de culpis, quæ puniuntur in monasteriis, aut capitulis, sive secularibus, sive regularibus, nec possunt extra ea, adhuc in eodem loco propalari, non est ad rem: quia, quæ in capitulis, & monasteriis peraguntur, non sunt publica indiscriminatim omnibus, sicut illa, quæ in platea, aut foro perpetrantur; patet igitur disparitas inter unum, & alium casum. Non ex vicinitate loci, sed ex publicitate delicti amittitur fama.

63. R. 3. referre ubique locorum crimina publica publicitate juris simpliciter, hoc est, per sententiam publicam Judicis, non est grave peccatum: quia hujusmodi reus amittit jus ad famam. Imo

solent judices juxta ad terrorem aliorum curare, ut similes sententiæ tempore, & loco majoris concursus executioni mandentur. Verum si crimen solum sit publicum publicitate juris secundum quid, hoc est, per testium depositionem, aut rei confessionem, ante sententiæ prolationem, nequit absque peccato gravi in aliis locis propalari, nisi alias sit notorium facti, quia non est adhuc fama amissa, nec per sententiam reus ea privatus.

64. Quod diximus, crimina publica in uno loco posse absque gravi culpa narrari in aliis, ubi ignorantur, intellige, etiam si injuste in primo loco fuissent divulgata, quia semel divulgata vera culpa, idem est quoad famam, ac si ipse reus in publico injustissime illam pertrasset: nam in utroque casu æque amissa est fama, & jus ad illam. Nec est ad rem exemplum bonorum, quibus quis injuste spoliatur: quia dominus innocens numquam amittit jus ad bona sua; perpetrans autem delictum, semel quod juste, vel injuste sit in propatulo, nullum jus habet ad famam: nam si aliquid haberet, esset, vel quia foret innocens, vel quia crimen esset occultum; sed nec est innocens, nec crimen occultum, ergo ex nullo capite habet jus. Imo si teneret paritas vestis spoliata, quam nullus rescindere, aut emere scienter potest, probaret, quod nec in eo loco, ubi crimen est injuste publicum, posset narrari absque gravi culpa illud nescientibus, quod nullus dicit: quia nec in eodem loco potest quis sibi emere bona ab alio injuste spoliata. Unde paritas solum probat de delictis falsis, quæ minime posse narrari, quantumvis publica sint, nemo ambigit.

65. R. 4. crimina publica per sententiam prolatam, non in civitate, aut in villa, sed in aliqua aula secreta, aut in tribunali S. Inquisitionis coram quibusdam viris probis, nequeunt extra publicari absque gravi culpa contra justitiam: quia ideo talis sententia non amplius publicatur, sed quasi clam profertur: quia nec aliud exigunt delicta, nec circumstantiæ personæ punitæ. Cum ex una parte sufficientis correctio adhibeatur, & ex alia nimia confusio, & infamia temperetur.

66. Inq. 2. An si diffamatus honeste postea vivendo famam recuperavit, possint referri nescientibus absque gravi culpa ejus præterita crimina? R. si perfectam oblivione deleta sint, grave peccatum injustitiæ erit ea in memoriam revocare, quia tunc fama reducta fuit in pristinum statum; secus dicendum, si adhuc a memoria non sint abolita, quia infamia nondum est abstersa.

PUNCTUM VIII.

De causis excusantibus a detractioe in criminum manifestatione.

67. Inq. 1. An manifestatio alieni criminis excusetur aliquando a reatu detractioe? R. affirm. quia talis manifestatio caret malitia detractioe, quando fit ob necessitatem, vel alium finem honestum. Item quando expedit bono communi, aut particulari gravi, sive ipsius manifestantis, sive alterius innocentis. Unde licitum est revelare crimina delinquentis ad ejus emendationem, illum denunciando Judici, Parenti, aut Prælati, debitis circumstantiis correctionis observatis. Pariter licet detegere homicidam, si probari possit, ad liberandum te, aut alterum innocentem, quibus imputatur homicidium, & etiam furem, monendo alios ignorantes, ut sibi caveant. Hæc velut in communi tradita melius elucidantur sequentibus dubiis cum D. Thom. *sibi sup. a. 2.*

68. Inq. 2. An, ad impediendum malum proprium, vel alienum, possis uti notitia injuste acquisita, ut aperiendo epistolam, vel aliis modis? R. affirm. quia licet apertio epistolæ fuerit injusta; tam ipsa notitia, ejusque usus ad vitandum malum, actus bonus est. Sicut notitia semel habita a Dæmone, potest licite, imo debet quilibet uti, ad fugiendum peccatum. Solum in casu, quo damnum grave ex manifestatione sequeretur, & solum leve vitares, non esset licita. Sufficit vero quod malum vitandum sit absolute grave, licet gravior alteri sequatur. Unde esto ex usu illius notitiæ revelares injustum accusatorem, qui ob id morte plectendus esset, sibi imputare deberet; tu enim teneris illum dete-

gere ad innocentem liberandum a supplicio exilii, vel alterius gravis poenæ.

69. Inq. 3. An liceat detegere ignorantiam medici, advocati, theologi, aut aliorum artificum? R. quod si ipsi exercent suas artes cum dispendio clientum, detegenda est eorum imperitia, ut innocentes liberentur; multi enim gaudent titulo, quo privari deberent. Quoad artifices autem cavendum est, ne sibi ex invidia detrahant, ut sæpe contingit. Similiter est cavendum, ne detegantur peccata illorum, qui sine alterius præjudicio, viis etiam illicitis, ut per hypocrisis, sibi nomen magnum pepererunt; quia non retinent alienum, nec cuiquam nocent. Si autem aliquod præjudicium ex fide sanctitate timeatur, detegi quanto-cumque debet. Item illicitum est alterius ignorantiam aliis sine causa propalare: dicere de excellenti Concionatore, quod ex alieno lucet, aut quod alienos labores profert, vix a gravi excusari valet, nisi coram scientibus diceretur. Licitum est patefacere defectus illorum, qui aliquem statum volunt assumere, quando statui opponuntur, ejusque legibus, aut sanctionibus: quia similitum admissione tali statui præjudicatur.

70. Inq. 4. An traducere aliquem ut scrupulosum sit peccatum detractioe? R. quod plerumque nomine scrupulosi intelligitur timoratus, qua ratione nulla est detractio in loquente. Verum si dicatur de viro docto boni consilii, potest esse detractio gravis; hinc enim mundani, ut liberius agant, despiciunt ejus sententias, doctrinam, ac consilia. Utinam raro accideret! vel potius nunquam!

71. Inq. 5. An sit licitum traducere theologos scriptores tanquam rigoristas, aut laxones? Hanc questionem excitat in præsentem quidam recentior, indulgensque suo stylo acri, & mordaci plura involvit. Sed breviter R. quod inurere passim pios scriptores nota rigorismi, aut lexitatis, cruentareque calamum in eorum opinionibus confutandis, appellando eorum sententias paradoxa, commenta, aliaque dicta, & commata eis impigendo, nullo modo est licitum; sed prorsus alienum a christiana caritate, & modestia scriptoris catholici. Si enim Apostolus jubet, ut instruamus, etiam peccato-

res

res in spiritu lenitatis, quanto amplius debemus hoc lenitatis spiritu agere cum piis theologis, alias excellenti doctrina præditis, licet aliquando dormitaverint. Exempli gratia supponamus quod P. Concinna erraverit in opinione, qua negat Principes, Episcopos, aut Papam posse dispensare valide in propria lege sine causa. Num ob id liceret alteri declamare in eum, ac dicere, quod vult ab eis eripere potestatem, vel erigere tribunal contra Principes, Reges, Episcopos, & contra Papam? Nec modestia, nec minus caritas talem modum loquendi præscribunt. Mansuetudo, seu *philentropia* est legitima caritatis filia. Habet quidem scriptor publicus jus eligendi, & rationibus fulcendi opinionem sibi visam probabiliorem; sed unde habet jus, aut quis ei dedit licentiam ferendi, deridendi, exhibendi, aut convitiandi declamationibus oppositam, & ejus authores? Hujusmodi agendi ratio Christianæ caritati opponitur ex diametro. Nec est ad rem distinctio doctrinæ, ac personæ; tum quia de theologia est questio, ergo de personis. Tum quia respectus doctrinæ in personam refunditur, maxime si est derisorius: qui enim mea opera despicit, me ipsum non parum spernit, meamque famam multum dimittit, ac deprimit. Nec excusari valet ad lacerandos authores, eorumque sententias bona intentio propulsandi errores; quia verbis injuriosis nullus est docendus, nec corrigendus, nec sunt facienda mala, unde proveniant bona. Maxime cum Apostolus præcipiat, seniores, etiam ab Episcopo, non esse increpandos, sed obsecrandos ut patres. *1. ad Thimot. 5. 1.*

72. Inq. 6. An audiens detractorem peccet graviter? R. quod si audiens sit Prælati, seu Superior diffamati, probabilius est, peccare graviter contra justitiam, quia ex officio tenetur prospicere famæ sui subditi, ergo audiens detractorem contra justitiam agit, & in defectu detrahentis ad resituendam famam tenetur. Respectu vero subditi detrahentis non est violator justitiæ commutativæ, esto illam audiat: quia libere peccanti non facit injuriam; licet Prælati strictius teneatur ex caritate, & ex justitia legali illum corrigere. Si autem audiens

Tomo I.

sit persona privata, inferior, aut equalis detrahentis, nec complaceat in detractioe, nec ad illam inducat, peccat quidem venialiter, sed raro graviter, quando ex timore, verecundia, aut negligentia ei non resistit. Ita D. Thom. *2. 2. q. 73. a. 4.*

73. Qui alium movet ad detractendum interrogando, urgendo, vel gestu, verbis, aut alio modo, peccat contra justitiam respectu diffamati, & contra caritatem respectu detrahentis, quem ad malum inducit, si vero nec inducat, nec foveat, nec excitet, sed solum complaceat, non peccat contra justitiam, bene vero contra caritatem, ut dictum est, quia non resistit, saltem vultum tristem ostendendo, juxta illud *Prov. 25. Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies tristic linguam detrahentem*. Omnes enim ex caritate tenemur, dum possumus, resistere detractori, saltem sub veniali, aliquando etiam sub mortali. Si enim audires alium maxima crimina alteri imponentem, & absque detrimento posses illi resistere, quis dubitare queat, te ad illum corrigendum teneri, eodem modo ac si videres domum alienam comburi, & posses de facili ignem extinguere? Verum est, quod si nescias, an sit publicum, quod dicitur, vel sis inferior, vel alia justa causa permittendi detractorem adsit, non teneris sub gravi illam impedire; sed quod diximus, tenet, dum facile impediri valet detractio gravis cogita ut talis, tunc enim sub gravi impediri debet, ait enim D. Bern. *lib. 2. de consid. cap. 13. detrahere, aut detrahentem audire, quid borum damnabilius sit, non facile discerni.*

PUNCTUM IX.

De secreto naturali.

74. Inq. 1. Quotuplex sit secretum? R. secretum, de quo in præsentem, est triplex, nempe *acquisitum, promissum, & commissum*. *Acquisitum* est obligatio tacendi id, quod casu, vel industria, aut ex alterius relatione noscimus sine promissione illud servandi. *Promissum* dicitur, quando ex se non inducit obligationem tacendi, nec committitur ab alio,

Rrrrrr

sed

sed promittis servare sub secreto. *Commissum* dicitur, quod tacite, aut expresse tibi committitur, & tu eodem modo promittis servaturum. Expresse commissum est, quando claris verbis silentium commendatur; tacite autem, quando ex circumstantiis colligitur, alium tibi rem sub onere tacendi committere. Ita theologo, advocato, medico, chirurgo, & alii, qui officio, vel aliorum electione ad capiendum consilium, aut auxilium secreta norunt, debent illa sub gravi observare.

75. Igitur secretum primi generis, quod ex natura rei sequitur, observandum est ex iustitia, quoties ex eius revelatione damnus famæ, aut fortunæ alteri imminet. Unde si sciens thesaurum Petri, vel quid aliud patefacias, & ob hoc auferatur, teneris ad restitutionem. Si arcana Principis, vel alterius reveles, omnia damna inde obvenientia compensare debes, nisi metu mortis, aut vi tormentorum detegere compellaris: quia non obligaris ad servandum secretum cum tanto dispendio. Si autem revelatio in damnus commune cederet, tunc qualibet tormenta perferri debent, ne reveletur. Idcirco miles potius debet subire mortem, quam pandere secretum, ex quo excidium exercitus sequeretur. Verum quando revelatio non vergit in damnus commune, aut bono publico non nocet, nullum secretum, excepto sigillo confessionis, obligat eum periculo mortis.

Secretum secundi generis, quod dicitur *promissum*, solum obligat juxta intentionem promittentis, quando nullum damnus ex eius revelatione sequitur. Nec obligat etiam juratum in illis casibus, in quibus, seclusa promissione, esset illicitum illud observare. Unde teneris respondere de plano iudici legitime interroganti de delictis, seu arcanis, quorum habes notitiam sub huiusmodi secreto promisso tantum.

76. Secretum tertii generis, quod est *commissum*, & *promissum*, obligat fortius cæteris ex iustitia, quia est contractus onerosus utrimque adstringens ad eius custodiam: unde etiam iudici legitime interroganti debes illud celare; nisi aliud bonum commune, seu privatum, temporale, aut spirituale grave pro-

prium, aut innocentis, vel etiam committentis postulet. Nequit enim iudex jus naturale abrogare, nisi alio præcepto fortiori interveniente, ut bonum commune, aut particulare innocentis, quod aliis prævalere debet.

77. Inq. 2. Quotuplex sit causa excusans a gravi secreti revelationem? R. Est triplex. 1. Est parvitas materiæ, ut si res sub secreto commissa sit levis, aut parvi momenti. Probabilius non reputatur parva materia pandere secretum rei gravis uni, vel alteri, esto hic credatur sub eodem secreto id servaturum, nec aliunde damnus sequatur: alias secundus posset alteri tertio similiter manifestare, & sic de cæteris, quod est notabile inconveniens graviter repugnans iustitiæ secreti. Quando factum est publicum, non teneris ad secretum.

78. Secunda est inadverentia, aut imperfecta deliberatio, quæ in omni materia excusat a gravi, quando est invincibilis, ut supponitur. Quamvis probabilis iudices, aut certo moraliter credas, secretum magni momenti tibi commissum non esse tale, illud tamen celare debes, dum vere est rei gravis, quia committens habet jus, a quo non est privandus ob iudicium aliorum, qui forte rationes, soli committenti notas, ignorant.

79. Tertia est utilitas, seu commodum temporale, aut spirituale ipsius, qui secretum commisit, aut publicum, seu privatum innocentis. Ut si observatio secreti obesset bono spirituali committentis, qui absque eius manifestatione non valeret erui a sua nequitia: tunc non solum licet, sed debet revelari, quantum opus sit ad eius emendationem. Atque eodem modo, quoties secreti custodia vergit in damnus commune, aut innocentis, ut dictum est, etiam si jurasset illud observare, aut commissum esset extra confessionem, tamquam in confessione, quia extra sacramentum non adest sigillum sacramentale; nec iuramentum est vinculum iniquitatis, nec cum caritate pugnare potest. Igitur cum damnus gravi spirituali, vel temporali proximi, aut communi non obligat secretum naturale.

PUNC.

PUNCTUM X.

Alia dubia circa secretum.

80. Inq. 1. An sit grave peccatum querere, seu indagare secretum alterius? R. affirmative, quia eodem modo peccat graviter, qui ex alterius lingua vafri, versutisque suggestionibus secretum extorquet, ac ille, qui ad eius fractionem urget, aut inducit, ut ex se patet. Idem teneas de illis, qui per rimas insidiosè observant, quid alii in cubiculo, aut alio loco occulto agant: peccant enim juxta gravitatem materiæ contra jus, quod quisque habet, ne alter sua secreta contra eius voluntatem sciat. Igitur solum potest inquiri secretum, quando, & quantum fuerit necessarium ad bonum publicum, aut ad rectum regimen Superiorum: vel ad alienius electionem ad officium, & ad matrimonium ineundum. Sed tunc sub silentio observari debent, quæ ex tali inquisitione noscuntur.

81. Inq. 2. An liceat epistolas, seu litteras clausas aperire? R. neg. quia quisque jus habet, ne alius suum secretum, sive verbis, sive factis patefaciat. Nec audiendi sunt, qui assertunt, non esse mortale tibi soli aperire litteras; esto in his aliquid crimen diffamatorium contineatur, ex eo, quod crimen occultum valet, sine gravi, uni, vel alteri sub secreto revelari: quia sicut hoc secundum est falsum, ita & primum. Nec solum est mortale ex suo genere aperire litteras, sed etiam apertas legere, si reperiantur in cubiculo, aut in alio loco secreto, imo esto inveniatur in loco publico, ubi præter intentionem ceciderunt, minime legi valent, quia adhuc manent sub secreto; secus, si eas projicere vidisti, vel invenisti semilaceratas in loco publico: cessit enim jam alius juri suo.

82. Sed quid, si eas reperias in loco publico, ubi dominus nimis laceratas projecit? R. Esse grave peccatum eas conjungere, & legere, supposita gravitate materiæ: quia dominus illas, ita in partes minutas lacerans, voluit a nemine legi, ac sub secreto manere; illa

ergo diligentia eas concinandi insidiosa, & injusta est. Nec consequenter procedit Concina asserens, quod si sola curiositate, aut levitate eas conjungeret, ac legeret, culpa venialis esset. Quia, hoc posito, etiam disquirere alterius secretum, aut easdem aperire, sola curiositate, si clausa inveniuntur, esset venialis; cujus oppositum est tenendum.

83. Inq. 3. Quot sint causæ, ob quas possint litteræ aperiri sine culpa, vel saltem absque gravi? R. Quatuor esse. 1. Est autoritas Superioris. Prælati enim religionum valent, attentis suis legibus, & prudentiæ regulis, suorum subditorum litteras aperire, & legere. Similiter parentes possunt filiorum epistolas legere, præsertim filiarum, cum ita fieri, non parum congruat proprio honori. Pariter tutores, ac curatores respectivè, ratione namque superioritatis hoc jure hi omnes potiuntur. 2. Est consensus, saltem præsumptus, mittentis litteras, aut ejus, ad quem mittuntur. 3. Parvitas materiæ, ut dum creditur in litteris nihil notabile contineri; sed in hoc caute est procedendum. 4. Est propria defensio, ut dum quis prudenter, gravique ratione nixus timeat aliquid in litteris in suum damnus contineri, qua ratione in bello justo hostium litteræ aperiuntur. Et Magistratus suorum civium litteras nedum intercipere, sed & legere possunt, si grave aliquid, vel perfidia, vel alterius generis damnus suspicantur. Verum in his casibus solum legi valent, quæ attinent ad finem, seu ad malum præcavendum; reliqua transilienda sunt, nec lesta possunt aliis revelari, præter eos, qui necessarij forent ad malum arcendum.

PUNCTUM XI.

De iudicio temerario.

84. Inq. 1. Quid sit iudicium temerarium? R. est *assensus firmus de alicujus peccato, vel defectu gravi ex levibus iudiciis conceptus*. Non loquimur in presenti de iudicio temerario externo, quod est *sententia a iudice, absque debitis probationibus prolata*. Sed de iudicio interno, quod in mente absque sufficientibus iudiciis profertur, ideoque dicitur teme-

ra-

rarium. Distinguitur a dubitatione: quia hæc relinquit pendulum intellectum, quin ulli parti magis adhaereat: ab opinione, quæ assensum firmum uai parti prestat cum formidine alterius: a suspitione, quia hæc est quædam debilis opinio mali ex leuibis iudiciis, & debilliore assensum præstat, quam opinio, quæ indifferens est ad bonum, & malum, suspicio vero frequentius in malam sumitur partem, licet aliquando de bono habeatur. Igitur ab his omnibus differt iudicium, quia ex se affert firmum assensum, aut quasi certum.

85. Unde tunc cognoscetur dari iudicium de alicujus malitia, quando interrogatus, an pro certo illud habeat, responderet: *sibi certum, aut fere certum videri*. Si vero ita iudicet, ut dicat: *se non esse moraliter certum, sed facile posse ea in re falli*, solum est suspicio, opinio, vel dubitatio. Hanc igitur regulam generalem teneas, ad plures dissipandos scrupulos, cum ex leuibis iudiciis raro quis ita firmiter assentiatur, ut oppositi non habeat formidinem, aut effermet iudicium. Ideo in personis, præsertim timoratis, raro datur iudicium grauius temerarium.

86. Inq. 2. Quando iudicium temerarium sit, vel non peccatum mortale? R. Tunc esse peccatum mortale, quando adest deliberatum iudicium circa rem gravem de persona determinata, absque iudiciis sufficientibus: quia in tali casu injuriam gravem irrogat proximo contra justitiam, violando in sua mente jus, quod alter habet, ne male quis de eo iudicet, absque iudiciis sufficientibus, quod idem est, ac si falsum crimen ei imponeret. Id ipsum tenendum est de defunctis: vivunt etenim quantum ad honorem, & famam. Temporis brevitatis non tollit, quin iudicium temerarium sit grave peccatum: nam etiam alii actus interni brevi tempore consumantur. Si autem joci gratia, alium induceres ad temere iudicandum de proximo cum animo statim removendi tale iudicium, non esset grave peccatum. Sed caveas omnino a talibus jocis veritatis, ac caritati oppositis.

87. Quatuor requiruntur, ut iudicium temerarium sit grave peccatum. 1. Quod sit firmum, ac certum, & respectu de-

terminatæ personæ. 2. Quod temeritas sit tanta, ut arbitrio prudentum sufficiat ad gravem culpam. 3. Quod sit de materia gravi. 4. Quod, saltem in confuso, sit cum sufficienti advertentia ex parte intellectus, & plena libertate ex parte voluntatis. Quolibet ex his deficiente, non erit peccatum lethale.

88. Ex defectu primæ conditionis non erit grave iudicare malum, etiam grave, de persona indeterminata: ut de muliere larvata, & incognita esse meretricem. Idem est, si iudices gravia committi crimina in civitate, nulla assignata persona, quia nemini in particulari fit injuria gravis. Hoc vero iudicare de communitate, aliqua ecclesiastica, aut religiosa proculdubio grave esset, quia gravis injuria fieret communitati. Ex defectu secundæ conditionis non erit mortale, quando adsunt aliqua indicia, esto non omnino sufficientia ad ita iudicandum: ut si videas adolescentem solum cum puella in obscuro cubiculo, non erit lethale iudicare ipsos aliquid mali peragere: quia licet indicia non sint sufficientia ad moralem certitudinem, faciunt tamen rem satis probabilem.

89. Ex defectu tertie conditionis non erit mortale, quando iudicium est de re parvi momenti, omnibus inspectis. Nam materiæ gravitas non a sola culpa, sed etiam a qualitate personæ metienda est, ut diximus agentes de detractio: unde iudicare de viro gravi, aut religioso esse mendacem, potest esse lethale. Item iudicare de viro optimæ famæ, & honestæ stirpis esse a judæis, seu paganis progenitum, aut ignobilem est grave, gravis enim ei fit injuria. Ex defectu quartæ conditionis plerumque non est lethale iudicium temerarium ex semiplena advertentia, & imperfecto consensu. Unde diximus raro viros timoratos graviter peccare in hac materia. Verum in personis vitiosis frequenter adest culpa lethalis ex invidia, ira, & aliis pravis affectionibus, ex quibus iudicia temeraria in eis procedunt.

90. Pro quo nota ex Angelico Doct. 2. 2. q. 60. art. 3. quod iudicium temerarium ex triplici capite præcipue provenire solet. 1. Ex eo quod ipse malus est, & qualis unusquisque est in se, tales

solet iudicare alios. Eccl. 10. *In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat*. Hinc improbi facilius de aliis improbitatem concipiunt. 2. Ex hoc quod aliquis sit male affectus ad alium: unusquisque enim iudicat, sicut est affectus. Quam bene omnia iudicamus de his, quos diligimus! Hoc satis, superque patet, dum de electionibus agitur. 3. Ex longa experientia, unde videmus senes esse maxime suspiciosos; tamen licet hoc aliquoties conducat ad temeritatem, quodammodo etiam illam excusat, duo vero priora illam aggravant, quia affectus perversitatem indigitant.

91. Inq. 3. An possit dari iudicium firmum de malo gravi proximo absque illo peccato? R. affirm. quia iudicare male de alio, dum adsunt sufficientia indicia, est actus conformis rectæ rationi, & prudentiæ, ergo tale iudicium nec est temerarium, nec ullum peccatum. Quando autem adsint indicia sufficientia, ut iudicium non sit temerarium, nequit tradi regula generalis, sed arbitrio prudenti pensandum est, inspectis circumstantiis loci, temporis, & personæ, quæ iudicet, vel dicit, & de qua iudicatur, & dicitur. Unde si videas hominem noctu scalas ascendere, ut alterius domum ingrediatur, iudicare de illo, quod furari intendit, temerarium non est ratione temporis nocturni. Item videns juvenem domum meretricum ingredi, absque temeritate potest male iudicare de illo ratione loci. Pariter audiens a fide digno delictum Petri parum morati, sine temeritate potest fidem præbere. Nam licet de viro probo non debeat credi delictum grave ob unius dictum, bene vero de alio non circumspicito. Et ita de cæteris philosophandum est.

PUNCTUM XII.

De suspitione, dubio, & opinione temeraria.

92. Communis sententia tenet suspitionem, dubium, & opinionem in ordine ad famam læsionem parum inter se differre. Temeraria sunt utique, si careant eo fundamento, quod respective habere debent, ne sint peccata contra justi-

Tom. I.

tiam. Non autem erunt talia, quando adsint indicia respective sufficientia. Indicia autem minorâ sufficiunt ad dubium, quam ad suspitionem, & minorâ ad suspitionem, quam ad opinionem, quando vero sint sufficientia, vel non, constat ex proxime dictis.

93. Inq. 1. An suspicio, dubium, aut opinio sine fundamento habita de pravitate proximi sint peccata lethalia? R. 1. Non esse peccatum morale suspicari, dubitare, aut opinari, etiam absque fundamento, peccata ordinaria gravia: quia in eis non datur assensus firmus de pravitate proximi, sicut per iudicium; idæque parva fit injuria proximo, qui non despicitur complete, sed leviter, cum suspicio, dubium, & opinio facile evanescent. Si autem peccata sint gravissima erit mortale illa suspicari de proximo, absque sufficienti fundamento. Ut de viro probo, & religioso esse hæreticum; vel cum matre copulam habuisse; quia ægrius ferunt homines ejusmodi dubia, & suspiciones, quam iudicia firma de aliis gravibus delictis. Ita docet communis sententia, quam immerito deserit quidam recentior, singularitatis avidus.

94. R. 2. Quod, quando suspicio temeraria procedit ex ira, odio, invidia, aut alio pravo affectu, est peccatum mortale: quia tunc, non ex errore, aut humana fragilitate, sed ex malevolentia oritur, qua vult de proximo mala sentire, & ex prava affectione illum interiori despiciere: igitur peccat graviter contra caritatem, & justitiam. Hinc hæretici, & politici solent de viris probis, & religiosis male suspicari, partim, quia ipsi mali sunt, partim, quia virtutem fastidiunt, contemnuuntque: unde libentissime legunt, & audiunt, quæ ad illorum dedecus, & renunt autsculture, quæ ad eorum laudem spectant, videre laudem nolunt, ut liberius in tenebris suis carnalibus desideriis frui valeant. Sed vix illis!

95. Inq. 2. Quomodo dubia in meliorem partem sunt interpretanda? R. 1. Quod nullus tenetur dubia circa proximum in meliorem partem interpretari, iudicando positive illum esse bonum; sed sat est circa hoc iudicium suspendere: quia

Ssss

quia

quia nemo tenetur periculo errandi liberè se exponere. Sed ex suppositione, quod velis positive judicare, debes in meliorem partem dubia interpretari; secus absolute.

96. R. 2. Quod, quando agitur de damno vitando & possunt dubia in deteriore partem interpretari; non judicando, aut suspicando ita esse; sed supponendo ita esse posse; sic etiam nos exterius gerendo, ac si alius improbus foret; esto talis non credatur. Ideo prudenter clauduntur januæ, & arcæ, atque res sub clavibus asservantur. Hinc Prælati, ac parentes, esto non debeant se suspiciosos ostendere, debent tamen eas cautiones adhibere, ac si inferiores non essent boni. Eadem ratione suffragatores, & Magistri novitiorum in dubio, an novitius sit dignus professione, debent suffragium denegare, & in favorem religionis resolvere, quæ jus possidet non admittendi, nisi vere dignos.

97. R. 3. In dubio de malitia proximi, quando volumus positive judicare, debemus ex justitia in meliorem partem dubium interpretari, ut diximus: quia possidet suam famam, & jus, ne quis absque sufficienti fundamento sine de illo judicet. Et melius est errare pluries bene judicando de malis, quam rarius falli judicando male de uno bono, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 4. ad 1.

P U N C T U M XIII.

De restitutione honoris.

98. Inq. 1. Quomodo honor ablati restituatur debeat? R. quod honor potest ledi negative, aut positive. Negative leditur, omittendo præstare honorem debitum, ut si Prælate transeunt caput non inclines, vel non discooperias, aut non assurgas. Igitur qui hoc modo omisit honorare, satisfacere debet exhibendo reverentiam, & honorem, quem non exhibuit, sicut, qui temerarie judicat, tenetur satisfacere deponendo injustum iudicium. Observa tamen, quod omittens honorem debitum Prælati, parentibus, aut aliis peccat contra observantiam, pietatem, aut caritatem, non vero contra justitiam: nisi honoris omisso sit simul con-

tumeliosa; quo in casu, non solum satisfactio, sed etiam restitutio simul exhiberi debet cum humili veniæ petitione.

99. Quando honor leditur positive per contumeliam, sive per alia verba, aut facta, ut percutiendo alapa, aut fuste, debet ex justitia honor restitui, sive in publico, sive in secreto, eo modo, quo honor ablati fuit: quia justitia postulat honoris læsionem redigi ad æqualitatem. Sed necessarium non reputatur, ut hæc satisfactio præstetur per ipsum in honorantem; sufficit, ut per amicum, aut Confessarium, vel aliam personam exhibeatur, veniam petendo, vel alio congruente modo.

100. Modus autem restituendi honorem congruenter ex circumstantiis de honorantis, & de honorati spectandus est. Potest fieri talis restitutio, vel per capituli inclinationem, aut per reverentiam exhibitionem, per assurrectionem, genuflexionem, per antecedentem salutacionem, aut aliis modis juxta cujusque statum, & conditionem. Alia enim satisfactio sufficit pro æqualibus, aut inferioribus, alia opus est pro majoribus. Optimus vero inter omnes modus est per veniæ petitionem. Hoc tamen non semper decet Superioribus respectu inferiorum, Ne dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas, inquit D. Aug. in regula. Aliquando autem injuria, & subditus dehonorus possunt esse talis conditionis, ut debeat Superior illi satisfacere, etiam per veniæ petitionem, quin inde minuat Prælati auctoritas, sed potius augeatur ejus doctrina, & edificatio in subditos.

101. Inq. 2. An veniæ petitio sit sufficiens satisfactio pro quacunque injuria etiam gravissima? R. negat, quia si alapa, aut fuste percutias virum præclarum, teneris ex justitia, præter veniæ petitionem, ad majorem satisfactionem, vel flectere genua, manus ejus osculare, aut aliis signis poenitentiam ostendentibus injuriam compensare; sola enim veniæ petitio non sufficit ad compensandam injuriam viro eximio irrogatam; justitia namque præcipit, ut satisfactio respondeat damno, seu læsioni, exhibendo æqualem compensationem.

102. Inq. 3. An injuriator liber sit ab honoris restitutione, si injuriatus secum familiariter conversetur? R. negat, quia potest optime injuriatus familiariter conversari cum offensore, quin remittat satisfactionem injuriæ, sicut creditor cum debitore pecuniæ, quin condonet pecuniam, ergo tenetur offensore restituere honorem læsum, esto offensus familiariter secum conversetur. Similiter etiam adstringitur satisfacere, licet offensus non postulet satisfactionem, nec Judicis sententia ad eam compellatur; quia jure naturæ ante omnem sententiam, & seclusa partis petitione, debet illam exhibere. Sicut fur rapiens quidquam temporale tenetur absque ulla sententia, aut partis postulatione restituere quantum, quod abstulit, utrumque enim est de jure naturæ.

P U N C T U M XIV.

De restitutione famæ.

103. Inq. 1. Quid, & quando detractor tenetur restituere? R. quod detractor injuste alium infamans tenetur restituere famam, & omnia damna ex infamatione per se secuta. Quia inprimis, sive infamet verum crimen occultum detegendo, sive falsum imponendo, aufert injuste famam, ergo eam restituere debet. Deinde omnis damni ex infamatione per se secuti est causa moralis effica, ergo etiam illud debet resarcire. Non autem tenetur ad damna per accidens ex infamatione obvenientia, ut si diffamatus ex moerore desperatus se occidat, aut ex tristitia moriatur. Solum igitur tenetur ad damna, quæ ex infamatione per se proveniunt, ut si ex falso crimine a te imposito alius a Judice suspendatur, teneris ad ea damna ex morte secuta. Quæ omnia intelligenda sunt, quando in diffamatione adest culpa gravis contra justitiam, qua seclusa, cessat obligatio restituendi, ut patet in Judice, accusatore, & testibus, qui ad nihil tenentur, quando legitime procedunt, esto infamatio rei sequatur.

104. Inq. 2. An quando solum materialiter, sive per inadvertentiam, sive per ignorantiam invincibilem putans cri-

men esse publicum, alium infamasti, teneris ex justitia famam alterius resarcire? R. affirm. quia sicut possessor bonæ fidei debet statim, ac agnoscat rem esse alienam, tradere eam domino, si commode potest: alias sit inoratus detentor, & peccat contra justitiam; ita in presenti debet se gerere diffamator restituendo famam, quam inculpabiliter abstulit, si commode potest. Non tamen tenetur cum gravi incommodo, nec ad damna ex inculpabili diffamatione secuta; hoc enim onus solius est diffamatoris injusti. Similiter, qui alium diffamavit detegendo crimen occultum, etiam verum, ad omnia damna tenetur, quia ejus revelatio est causa totalis damni; cum absque illa minime sequeretur.

105. Inq. 3. An detractor defuncto, obligatio restituendi transeat ad heredes? R. negat, quoad obligationem restituendi famam; quia hæc obligatio est personalis, & cessat, deficiente persona. Obligatio vero restituendi damna ex detractoris provenientia est realis, ideoque transit ad heredes, sicut obligatio solvendi quælibet alia debita realia.

106. Inq. 4. An diffamator debeat famam restituere non solum coram suis auditoribus, sed etiam coram aliis, quibus illi malum auditum propagarunt? R. quod, si detractor prudenter crederet immediatos auditores nemini crimen detectores, solum tenetur ad restituendam famam coram ipsis; nam hoc in casu respectu ejus censetur damnum casuale, aut per accidens infamia dispersa per alios. Econtra, si detractor sciebat, vel dubitabat de secreto immediate audientium, debet in eorum defectu famam restituere, etiam coram mediatis auditoribus, quia sua detractoris fuit causa per se, ut infamia diffunderetur.

107. Inq. 5. Quomodo faciendi sit restitutio famæ? R. 1. quod si famam abstulisti imponendo falsum crimen, teneris dictum retractare, testando te falsum dixisse. Si hoc videatur non sufficere, debes addere juramentum ad majorem fidem faciendam. Si vero nec jurata retractatio sufficiens appareat, debes adhibere testes in veritatis attestationem, quia debes restituere famam quantum possis. Si denique nec assertio jurata, nec tes-

tium confirmatio sufficiat, ut auditores veritati fidem adhibeant, ad nihil amplius teneris; quia tunc calumnia iniquitati, & obstinationi auditorum imputatur.

108. R. 2. Quod si famam denigrasti verum crimen injuste detegendo, debes restari te male dixisse, & quod injuste diffamasti. Si hoc non sufficiat, debes meliori modo, quo possis, sine mendacio, restitutioni famæ studere, vel laudando virtutes offensis, illiusque dotes, ac prærogativas prudenter celebrando, aut extollendo, illum honorando, vel alio modo, qui arbitrio prudentum congruentior sit ad famæ restitutionem. Ita D. Th. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.

109. Inq. 6. An quando fama restitui nequit, debeat pecuniis compensari? R. affirm. quia fama compensari debet meliori modo, quo possit, ergo si pecuniis, & non aliter possit, cur non pecuniis compensanda est? & hæc videtur mens D. Thom. loco citato. Omnes conveniunt in eo, quod si infamator est dives, & diffamatus pauper, debet ei aliquam summam pecuniæ tribuere, quando famæ compensatio est impossibilis. Similiter est certum, eam tradere debere, quando in pactum deducitur, ne infamatus litem, aut querelam intenet, aut prosequatur, vel quando Index per sententiam ad id detractorem obstringit. Igitur cum diffamator debeat modis omnibus operam dare ad restituendam famam, tenetur etiam ad id per exhibitionem pecuniæ, si aliter non valeat. Hinc tamen non inferas, diffamatum posse clam accipere pecuniæ in compensationem famæ, quam diffamator non vult, aut nequit restituere; quia compensationi occultæ non datur locus, nisi debitum sit undequaque certum, liquidum, & determinatum, quod non accidit in præsentia.

110. Inq. 7. An cesset obligatio famam restituendi per compensationem, servata æqualitate? In hac questione tria supponenda sunt. 1. quod ad recuperandam tuam famam minime vales alium infamare: quia hoc non est medium ad famam consequendam. 2. quod si infamia est inæqualis, non valet una pro alia compensari; quia compensatio postulat æqualitatem in debito, & credito. 3. quod si alter, qui te infamavit, veit

tibi famam restituere, debes tu vicissim illi absque compensatione satisfacere: quia nemo potest uti compensatione, quando debitor vult solvere. Igitur questio solum est, an quando alius te infamavit, & tu illum similiter infamasti æquali, vel fere æquali injuria, & ille recusat tibi satisfacere, possis uti compensatione, & differre restitutionem, non quidem ad vindictam, sed ne ea confirmes indirecte tuam infamiam? R. affirm. & constat ex dictis tract. 19. n. 198.

CAPUT III.

De foro judiciali.

Quia Index, accusator, testis, & reus sunt personæ essentialiter requisitæ ad publicum iudicium, idcirco de illis in hoc tertio capite erit nobis sermo cum D. Thom. 2. 2. q. 67. & seqq.

PUNCTUM I.

De foro, causa, & iudice.

111. Inq. 1. Quid sit forum? R. est exercendarum litium locus. Appellatur ita a *fando*, vel a *ferendo*, vel a Rege *feroneo*, qui primus Græcis leges dedit. *Causa est materia negotii*, quæ dum proponitur, dicitur *causa*, dum discutitur, *iudicium*, dum finitur, *justitia*. Iudicium est *legitimus actus duarum personarum actoris, & rei super eadem questione, sub eodem iudice contracta*. Causa dividitur primo in *ecclesiasticam*, & *secularem*. Prima ad Iudicem ecclesiasticum, secunda ad sæcularem pertinet. Secundo dividitur in *civilem*, *criminales*, & *mixtam*. *Civilis* est, quando agitur de re pecuniaria: *criminales*, quæ versatur circa aliquod crimen: *mixta*, quæ partim est civilis, & partim criminalis, ut quando agitur de crimine civiliter ad reparationem damni illati, non ad punitionem. Crimina mixti fori sunt, in quibus datur præventio, sicut blasphemia simplex, perjurium, usura, sortilegium, & similia a laicis perpetrata, nam si ab ecclesiasticis parentur, ad Iudices ecclesiasticos pertinent.

112. Inq. 2. Quid sit Index? R. est *persona habens potestatem, & jurisdictionem ad iudicandum*. Alius est *ordinarius*, alius *delegatus*. *Ordinarius* est, qui habet dignitatem, vel officium, cui ex jure, consuetudine, aut præscriptione convenit iudicium; sive *suprema*, ut in Pontifice, Rege, aut Principe: sive *inferior*, ut in Episcopis, Parochis, & aliis Rectoribus ecclesiasticis, aut sæcularibus. *Delegatus* est, quia habet jurisdictionem, seu potius usum jurisdictionis ex commissione Superioris: posse autem dupliciter habere delegationem, vel generaliter ad omnes causas, & sic potest eam aliquando subdelegare: vel particulariter ad certam causam, aut peculiare negotium. Deinde alius dicitur *Judex arbiter*, qui ex partium consensu eligitur: & est duplex, unus qui proprie dicitur *arbiter*, qui sententiam ferre debet juxta juris leges, cui stare partes debent sub aliqua gravi poena a se ipsis assignata. Alius dicitur *arbitrator*, qui non tenetur sententiam ferre, servato ordine juris, sed dirimere litem amicabiliter, juxta æquitatem naturalem pro suo arbitrio. Ulterius sunt alii Iudices dicti *Pedanei*, qui solum iudicant de causis minoribus, aut vilibus. Denique, omissis aliis, dividitur Index in *competentem*, & in *incompetentem*: Hic autem non est legitimus Index.

113. Inq. 3. Quot modis acquiratur iudicium? R. quinque modis acquiri posse. 1. Ratione dignitatis, vel officii: ut Papa in tota Ecclesia, & Rex in Regno. 2. Ratione delegationis, vel commissionis. 3. Ratione delicti, vel contractus, domicilii, aut rei, de qua movetur causa. Privilegiatus etiam potest puniri a Iudice territorii, in quo deliquit. 4. Ratione injuriæ subdito alterius, Principis illatæ. 5. Ex consensu partium, ut diximus de Iudice arbitro. Qui absque aliqua ex prædictis jurisdictionibus aliquid reum iudicaret, peccaret graviter contra justitiam, & illius sententia nulla esset, quia usurparet jurisdictionem, qua caret. Verum sententia, & alia acta, quæ fiunt a Iudice, carente potestate, sed habito ut tali titulo colorato, & errore communi, valida sunt tam in foro interno, quam externo, ut

Tom. I.

tenet communis sententia.

PUNCTUM II.

De aliis requisitis in Iudice.

114. Inq. 1. Supposita jurisdictione, quænam alia requirantur in Iudice? R. in primis requiritur *justitia*, seu *rectitudo*, ut secundum merita causæ, & legum præscripta iudicet sine acceptione personarum, juxta illud Sap. 1. *Diligite justitiam, qui iudicatis terram*. *Justitia* pingitur, ut virgo velatis oculis, ne respiciat personas, una manu tenens libram, altera gladium, ut, appensis meritis, unicuique tribuat cito, quod ei debetur. Index igitur sit *justitia animata*, ut juxta leges, & merita cuiusque juste, ac recte iudicet. Index enim est quasi *ius dicens*. Deinde requiritur in iudice scientia eorum, de quibus iudicat, ne cæco, & imprudenti modo procedat, sed bene instructus de causis sententiam ferat; alias *iudicium durissimum* ei fiet, ut minatur supremus omnium Index *ibi sap. 6*. Nec juvat dicere, quod per alios satis instruuntur; sibi quippe est necessaria scientia, alter enim sicut per adjuutores aliquando instruuntur, sic per eos quandoque falluntur, vel falli facile possunt. Præcipua cura ipsis incumbit, ipsosmet minatur Deus, igitur vel nuntiant officium, vel illud diligenter explere curent. Rationi repugnat, quod ego comedam, & alius laboret: quod si ego honoratus officio; & exoneratus a labore.

115. Inq. 2. An Index sive in civilibus, sive in criminalibus debeat iudicare juxta allegata, & probata, punireque reum poena proportionata delictis, quibus accusatur? R. affirm. sententiam hæc amplectitur tota schola Thomistica cum suo Angel. Doct. manetque sufficienter explicata, & probata tract. 16. a num. 14.

116. Inq. 3. An liceat intercedere apud iudices, ut reis parcant, aut penam remittant? R. si fiat prudenter, & absque importunitate, aut præiudicio tertii, licitum est, ut testatur communis praxis piorum, ac timoratorum: quia est regulariter Iudices teneantur iudicare. se-

Ttttt

cun-